

Д.Н. Беделова*, PhD докторанты¹

С.Б. Мақыш, э.ғ.д, профессор²

Б.А. Жуматаева, PhD, қауымд. профессор³

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті

Астана қ. Қазақстан¹

Esil University, Астана қ. Қазақстан²

Қ. Құлажанов атындағы қазақ технология және бизнес университеті,

Астана қ. Қазақстан³

* – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)

e-mail: everest-astana@mail.ru

КВАЗИМЕМЛЕКЕТТІК СЕКТОР СУБЪЕКТІЛЕРІНІҢ АКТИВТЕРІН БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІЛІК АУДИТІН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігінің аудитінің негізгі мәселелері қарастырылған. Аудиторлық қызметтің сапасы мен тиімділігін төмендететін негізгі институционалдық және процедуралық кедергілер анықталды, оның ішінде сыртқы және ішкі реттеуші органдар арасындағы әлсіз үйлестіру, аудитті автоматтандыру деңгейінің жеткіліксіздігі және квазимемлекеттік компаниялардағы ішкі бақылаудың тиімсіздігі.

Қазақстандағы квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігін тексеру мәселелеріне кешенді зерттеу жүргізілді. Авторлар бар жүйелік кемшіліктерді, соның ішінде аудиторлық органдар арасындағы үйлестірудің әлсіздігін, процестерді цифрландырудың төмен деңгейін, бірыңғай ақпараттық платформаның жоқтығын және ішкі бақылау жүйелерінің жетілмегендігін егжей-тегжейлі талдайды. Сарапшыларды тартудағы бюрократиялық кедергілер, тексерілетін ұйымдардың деректеріне қолжетімділіктің шектелуі және ішкі аудиторлардың басшылыққа тәуелділігі сияқты практикалық қиындықтарға ерекше назар аударылады.

Негізгі нәтижелер квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігі аудитінің негізгі ұсынымдарын қолдану мүмкіндігінде көрінеді. Мемлекеттің арнайы шаралары квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқаруды оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Мақаланың практикалық маңыздылығы Қазақстан Республикасындағы квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігінің аудитінің негізгі ерекшеліктерін анықтайды және жетілдіру бойынша ұсыныстарды көрсетеді. Шетелдік тәжірибені зерделеу негізінде анықталған ұсыныстарды мемлекеттік аудитордың практикалық жұмысында кеңінен қолдануға болады.

Кілт сөздер: аудит, бағалау, Жоғары есеп палатасы, ғылыми-зерттеу, квазимемлекеттік сектор субъектілері, қызмет, кәсіпкерлік, мемлекеттік аудит, мемлекеттік қорлар, электрондық аудит.

Ключевые слова: аудит, оценка, Высшая аудиторская палата, исследования, субъекты квазигосударственного сектора, деятельность, предпринимательство, государственный аудит, государственные фонды, электронный аудит.

Keywords: audit, assessment, Supreme Court of Audit, research, quasi-public sector entities, activities, entrepreneurship, government audit, public funds, electronic audit.

JEL classification: H50, H60

Кіріспе. Қазақстан Республикасындағы квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігінің аудиті экономиканың тұрақтылығын және мемлекеттік ресурстарды ұтымды пайдалануды қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Дегенмен, қазіргі аудит жүйесі оның толыққанды жұмыс істеуі мен дамуына кедергі келтіретін бірқатар маңызды мәселелерге тап болып отыр. Квазимемлекеттік компаниялар елдің экономикалық қызметінің негізгі қатысушылары болып табылады, олардың активтері ұлттық байлықтың маңызды бөлігін құрайды; Бұл активтерді тиімді басқару экономикалық тұрақтылыққа және мемлекет алға қойған стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуге тікелей әсер етеді.

Аудиттің маңыздылығына қарамастан тәжірибеде оның тиімділігін төмендететін мәселелер туындайды. Бұл, ең алдымен, сыртқы және ішкі бақылау органдары арасындағы үйлестірудің нашарлығына, сондай-ақ алдын ала және ағымдағы бақылау тетіктерінің сапасының

жеткіліксіздігіне қатысты. Мысалы, мемлекеттік сатып алу жүйесі арқылы сыртқы сарапшыларды тарту тәртібі бюрократиялық кедергілермен қиындады, бұл аудиторлық тексерулерді жүргізуді кешіктіруге әкеледі. Нәтижесінде активтерді басқарудың маңызды аспектілері уақтылы және сапалы бағалаусыз қалады.

Тағы бір маңызды мәселе – аудит процестерін автоматтандырудың төмен деңгейі. Аудит субъектілерінің ішкі құжаттамасына қолжетімділікті қамтамасыз ететін және аудиттің барлық кезеңдерінің ашықтығына кепілдік беретін интеграцияланған ақпараттық жүйенің болмауы деректерді талдаудың тиімділігін айтарлықтай төмендетеді. Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметі туралы деректер әрқашан қолжетімді бола бермейді, бұл бюджеттік бағдарламалар мен стратегиялық құжаттардың орындалуын бақылауды қиындатады. Сонымен қатар, квазимемлекеттік компаниялардың өзінде ішкі бақылау жүйелері жиі дамымаған, бұл ресурстарды ұрлау және ұтымсыз пайдалану тәуекелдеріне әкеледі.

Мақаланың мақсаты – Қазақстан Республикасының квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігін тексерудегі өзекті мәселелерді талдау және осы процесті жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу. Ішкі және сыртқы аудит органдары арасындағы үйлестіруге, аудиторлық процедураларды автоматтандыруға, сондай-ақ бақылаудың неғұрлым ашық және объективті болуын қамтамасыз ету үшін ішкі аудит қызметінің тәуелсіздігін арттыру қажеттілігіне ерекше назар аударылады.

Мақаланың міндеттері келесіден тұрады:

- Қазақстан Республикасындағы квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігінің аудитінің ағымдағы жай-күйін талдау, үдерісті ұйымдастырудағы бар проблемалар мен әлсіз жақтарды анықтау;
- сыртқы және ішкі аудиторлар арасындағы үйлестірудің болмауының аудиттің сапасы мен тиімділігіне әсерін зерттеу;
- аудит процесінде цифрландыру мен автоматтандырудың рөлін бағалау, деректерді басқару мен бақылаудың бірыңғай ақпараттық жүйесін енгізудің ықтимал артықшылықтарын анықтау;
- ұйым басшылығы тарапынан қысымды азайту және жалған ақпарат беруді болдырмау үшін ішкі аудит қызметінің тәуелсіздігін күшейту қажеттілігін негіздеу;
- заңнамалық және технологиялық салалардағы реформаларды қоса алғанда, активтерді басқару тиімділігінің аудиті жүйесін жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу әдістері: зерттеу теориялық талдау, жіктеу және индукция әдістерін қолдану арқылы жүзеге асырылады. Осы мақалада квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқарудың тиімділік аудитінің мәселелерін зерттеу мақсатында жалпы ғылыми мен арнайы экономикалық әдістемелері кеңінен пайдаланылды. Жалпы ғылыми әдістері ретінде зерттеу, талдау, салыстыру, индукция мен дедукция пайдаланылды. Арнайы экономикалық әдістерге мемлекеттік аудитке қатысты критерилерді зерттеу, экономикалық құбылыстарды қарастыру және себептерді анықтау жатады.

Әдебиеттік шолу. Қазақстан Республикасының квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқарудың тиімділік аудиті ғылыми зерттеулер мен тәжірибенің маңызды тақырыбы болып табылады. Соңғы жылдары зерттеушілер мемлекеттік аудиттің осы саласын жетілдірудің проблемалары мен мүмкіндіктеріне көбірек назар аударып, реформалар мен бақылау мен талдаудың заманауи әдістерін енгізу қажеттілігіне баса назар аударды.

Алибекова Б.А. ол өз зерттеулерінде сыртқы және ішкі аудиттің интеграциясының жоқтығына назар аудара отырып, квазимемлекеттік сектордағы активтерді басқару тиімділігіне аудит жүргізудің негізгі мәселелерін атап көрсетеді. Ол әртүрлі бақылаушы органдар арасындағы үйлестірудің болмауы тексерулердің қайталануына және олардың тиімділігінің төмендеуіне әкелетінін атап өтті.

Алибекова Б.А. сонымен қатар квазимемлекеттік ұйымдардағы ішкі бақылау жүйесінің әлсіздігінің өзі ресурстарды ұтымсыз пайдалануға және ұрлық пен құқық бұзушылық фактілерінің көбеюіне әкеліп соқтыратынын баса айтады [1].

Сембиева Л.М. аудит процесін цифрландыру қажеттігін көрсетеді. Ол өз жұмысында ашықтықты төмендететін және талдау үдерісін бәсеңдететін аудиторлық процедураларды автоматтандырудың жоқтығына баса назар аударады. Сембиева Л.М. айтуынша, тексерілетін объектілердің деректеріне қолжетімділікті қамтамасыз ететін бірыңғай ақпараттық жүйені құру активтерді басқару сапасын айтарлықтай жақсартады. Ол сондай-ақ заң бұзушылықтарды тезірек

анықтау үшін электрондық аудитті қамтуы керек алдын ала бақылаудың маңыздылығын атап өтеді. [2].

Мақыш С.Б. зерттеулері мемлекеттік аудиттің стратегиялық тәсілдеріне, әсіресе квазимемлекеттік сектор активтерін басқару контекстіне бағытталған. Ол қазіргі заманғы аудит жүйесі ішкі аудит қызметінің тәуелсіздігін қамтамасыз ету үшін реформаны қажет етеді деп есептейді. Мақыш ұйым басшылығы тарапынан ішкі аудит қызметтеріне қысым көрсету деректердің бұрмалануына және сыртқы аудиторларға жалған ақпараттың берілуіне әкелетін негізгі мәселелердің бірі екенін атап көрсетеді. Сонымен қатар, ол квазимемлекеттік компаниялардың ерекшеліктеріне бейімделген өнімділікті бағалаудың жаңа әдістерін әзірлеу қажеттігін атап өтті [3].

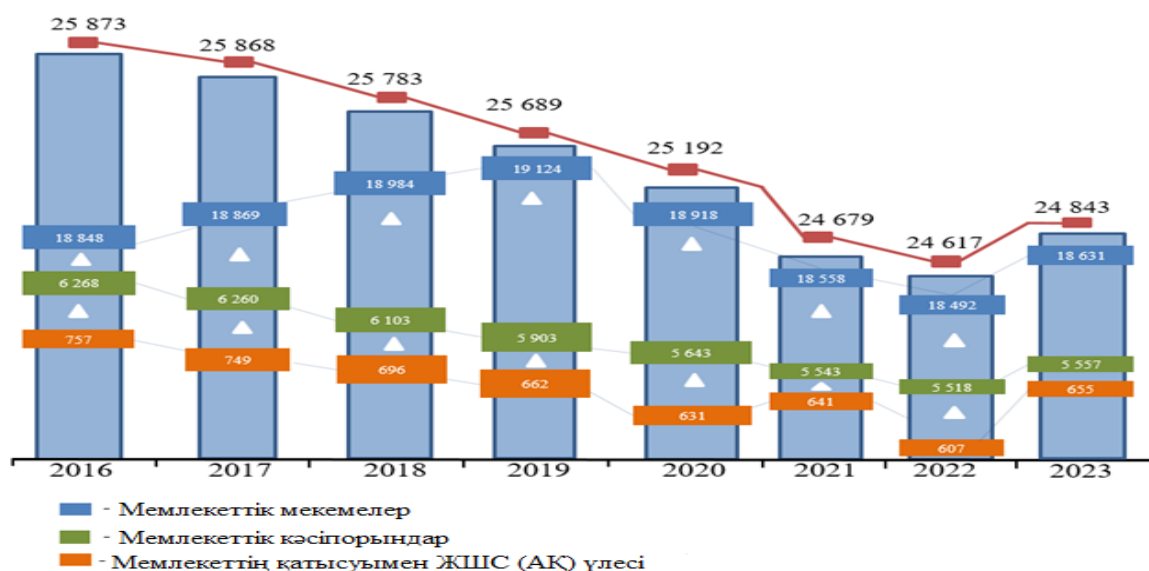
Сонымен, қазақстандық зерттеушілер квазимемлекеттік сектордағы активтерді басқару тиімділігін тексерудің жалпы және нақты мәселелеріне тоқталып, бұл процестің тиімділігін арттыру үшін институционалдық және технологиялық реформалар қажеттігін көрсетеді.

Нәтижелер/талқылау. Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқарудың тиімділік аудитінің негізгі мақсаты – активтерді басқару тиімділігін объективті және уақтылы бағалау – бірқатар институционалдық және процедуралық кедергілермен күрделене түседі.

Тексеруді Жоғары аудиторлық палатасы мен Тексеру комиссиялары сияқты сыртқы органдар жүзеге асырады.

Соңғы жеті жылда мемлекет қатысатын заңды тұлғалардың саны 1030 бірлікке немесе 3,9%-ға қысқарды. Бұл өзгерістерге 217 мемлекеттік органды, 711 мемлекеттік кәсіпорынды және 102 акционерлік қоғамды тарату арқылы қол жеткізілді, бұл активтерді басқарудың икемді және бәсекеге қабілетті жүйесіне ұмтылуды көрсетеді. 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстанда жарғылық капиталына мемлекет қатысатын 24 843 ұйым бар, бұл елдегі тіркелген заңды тұлғалардың жалпы санының (399 377) 6% құрайды. Мемлекеттік активтерді оңтайландыру ресурстарды ұтымды пайдалануға, қаржылық тәуекелдерді азайтуға, жаһандық сын-қатерлер жағдайында экономиканың тұрақтылығын нығайтуға мүмкіндік беретін тиімді моделін құруға бағытталған [4].

Мемлекет қатысатын ұйымдар санының динамикасы 1 суретте көрсетілген.

1 – сурет. Мемлекет қатысатын ұйымдар санының динамикасы

**[4] дереккөздер негізінде авторлармен құрастырылған*

Ұйымдастырушылық-құқықтық нысандары бойынша үлестірілуі келесідей орын алды: мемлекеттік мекемелер – 18631 бірлікті, қазыналық кәсіпорындар – 5557 бірлікті, мемлекет қатысатын АҚ (ЖІШС) (шетел қатысуынсыз) – 655 бірлікті құрады (1-кесте).

Мемлекет қатысатын ұйымдар санының динамикасы

Ұйымдастырушылық-құқықтық нысаны	Мемлекеттік меншік		
	2022 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша	2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша	Ауытқу
Мемлекеттік мекемелер, барлығы	18 492	18 631	139
оның ішінде:			
республикалық	2 595	2 763	168
коммуналдық	15 897	15 868	-29
Мемлекеттік кәсіпорындар, барлығы	5 518	5 557	39
республикалық	204	210	6
коммуналдық	5 314	5 347	33
АҚ (ЖШС) мемлекеттің қатысуымен (шетелдік тұлғалардың қатысуынсыз)	607	655	48
БАРЛЫҒЫ:	24 617	24 843	226

**[4] дереккөздер негізінде авторлармен құрастырылған*

2021 жылмен салыстырғанда есепті жылы мемлекет қатысатын ұйымдар саны 226- бірлікке өсті, оның ішінде: мемлекеттік мекемелер – 139 бірлікке, мемлекеттік кәсіпорындар – 39 бірлікке және мемлекеттің қатысуымен (шетел қатысуынсыз) АҚ (ЖШС) – 48 бірлікті құрады. Тиімділік аудитіндегі орталық проблемалардың бірі – бюджеттен қаржыландырылатын объектілер қызметінің ерекшеліктерін бағалау үшін субъектілер мамандарын тартудың қиындығы. Сарапшыларды тарту үшін мемлекеттік сатып алуды талап ететін рәсім ұзақ және бюрократиялық тұрғыдан ауыр.

Сарапшылардың пікірлері мен ұсынымдары сапа талдауын қамтамасыз етуде ең пайдалы болатын кезеңде аудитке қатыспауына әкеледі. Оның үстіне сатып алу құрылымының өзі аудиторлық қызметтер нарығының шынайылығына әрқашан сәйкес келе бермейді, бұл жоғары білікті сарапшылардың мұндай жобаларға қатысуға қызығушылығын төмендетеді. Бәсекеге қабілетті сыйақыға бағытталған сарапшылардың үміттері көбінесе бақылаушы органдардың қаржылық ұсыныстарымен сәйкес келмейді, бұл жоғары деңгейдегі мамандарды тартуды одан әрі қиындатады.

Бұл мәселенің шиеленісуінде қаржылық құрамдастың да рөлі зор. Мемлекеттік сатып алу жүйесі арқылы сарапшыларды тарту үшін бөлінген ресурстардың шектеулілігі жоғары сапалы сараптамалық қолдауға қажеттілік пен талдаудың қажетті деңгейін қамтамасыз ете алатын мамандарды тарту мүмкіндігі арасында теңгерімсіздік тудырады.

Тиімділік аудиті процесінің ұзаруына, оның сапасының төмендеуіне және квазимемлекеттік сектордың активтеріне қатысты тиімсіз басқару шешімдерін қабылдау тәуекелдеріне әкеледі [4].

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқарудың тиімділік аудиті жүргізу кезінде жоғарыда аталған қиындықтарды ескере отырып, қолданыстағы мемлекеттік сатып алу туралы заңнамаға өзгерістер енгізу қатаң түрде ұсынылады. Мемлекеттік аудит органдарына сапалы аудит жүргізу үшін қажетті сарапшыларды тезірек және тиімді тартуға мүмкіндік береді. Бұл ретте мемлекеттік бақылау органдарын өз функцияларын толық көлемде орындау үшін жеткілікті көлемде қаржы ресурстарымен қамтамасыз ету үшін бюджет заңнамасын жетілдіру қажет.

Мемлекеттік аудит органдары арасында тиімді өзара іс-қимылдың жоқтығы өзекті мәселелердің бірі болып қала береді. Тәжірибеде аудиторлар бұрын басқа бақылау органдары жүргізген тексерулердің қорытындылары мен нәтижелерін жиі есепке алмайды. Бұл тексерілетін объектілердің жай-күйін кешенді және дәйекті бағалауды қалыптастыруға кедергі келтіреді, процестің жалпы тиімділігін төмендетеді [4].

Бұл олқылықтың басты себебі – мемлекеттік аудиттің бірыңғай деректер базасының сапасыздығы. Деректер қорының қолданыстағы нұсқасы тексерілетін объектілер туралы, атап айтқанда, квазимемлекеттік сектор субъектілері туралы толық ақпаратты қамтамасыз етпейді. Кәсіби аудиторлық ұйымдар жүргізетін коммерциялық аудиттер туралы деректердің болмауы да елеулі олқылық болып табылады.

Осыған байланысты Бірыңғай деректер базасын мемлекеттік органдар жүргізетін аудиторлық іс-шаралардың мәселелері, өлшемдері мен нәтижелері туралы ғана емес, сонымен қатар кәсіби аудиторлық ұйымдар жүргізетін коммерциялық аудит нәтижелері туралы ақпаратты қамту үшін

жаңғырту қажет [5]. Мемлекеттік аудит органдарын өз қызметінің нәтижелерін жедел енгізуді міндеттейтін Бірыңғай деректер қорын қалыптастыру және жүргізу процесін реттейтін нормативтік құқықтық актілерді қайта қарау және күшейту қажет. Мұндай шара мемлекеттік аудит ұсынатын аналитиканың сапасын жақсартады және әртүрлі аудиторлар арасындағы үйлестіруді жақсартады [6].

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігіне жүргізілген аудиттің талдауы объектілерде ішкі бақылау жүйесінің жоқтығын анықтады. Мемлекеттік аудиторлар бюджет жүйесінің қағидаттарын өрескел бұзушылықтарды, сондай-ақ бақылау-кассалық машиналардан, тауарлық-материалдық қорлар мен жанар-жағармай қорларынан ақша қаражатын ұрлау фактілерін анықтады, бұл аталған объектілердегі ішкі аудит қызметінің жеткіліксіздігін немесе толық тиімсіздігін көрсетеді. Бұл факт ішкі бақылауды күшейтудің және квазимемлекеттік сектор активтерін басқарудың ашықтығы мен тиімділігін арттыру үшін жүйелі шараларды енгізудің маңызды қажеттілігін көрсетеді [7]. Келесі өткір мәселе мемлекеттік аудит объектілерінің лауазымды тұлғалары қызмет бабын асыра пайдаланып және Қазақстан Республикасы заңнамасының нормаларын бұза отырып, ірі көлемде қаржы ресурстарын ұрлау болып табылады.

Аталған бұзушылықтармен қатар, тиімділік аудиті барысында жол құжаттамасында көрсетілген деректерден айтарлықтай ауытқыған көлік құралдарының жүрісіндегі сәйкессіздіктер тіркеледі. Бұл құрал-жабдықтардың тозуына ғана емес, жанармай ресурстарының ірі көлемде ұрлануына да әкеледі. Бұл фактілер айтарлықтай шығындарға әкелген бақылау және басқару жүйесінің терең тиімсіздігін көрсетеді.

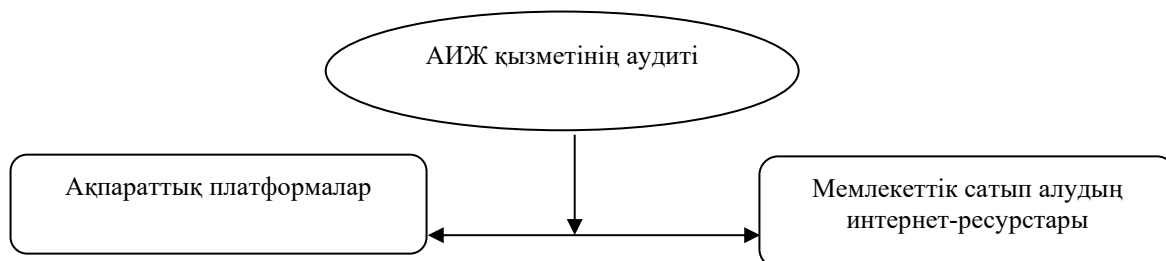
Осы жүйелік кемшіліктерді жою үшін квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқаруға ішкі бақылауды жақсарту бойынша кешенді және жан-жақты ойластырылған шараларды енгізу қатаң ұсынылады. Атап айтқанда, ішкі тексерулер мен аудиторлық процедураларды ұйымдастыруды түбегейлі қайта қарау қажет. Әр жұмыс күнінің соңында жауапты тұлғалардың қолма-қол ақша қалдықтарын күнделікті есепке алуы негізгі шаралардың бірі болуы тиіс. Бұл механизм ұрлық пен тапшылық тәуекелдерін барынша азайтады [8]. Ішкі аудит қызметі қиянатқа жол бермеу және заңсыз әрекеттерге кінәлі тұлғаларды жедел жауапкершілікке тарту үшін отын материалдарының жоғалуы мен пайдаланылуына, сондай-ақ кәсіпорынның тауарлық-материалдық құндылықтарына күнделікті бақылау жүргізуі қажет. Ішкі аудит қызметінің нақты тәуелсіздігін қамтамасыз ету де бірдей маңызды. Іс жүзінде ішкі аудиторлар ұйымдардың басшылығы тарапынан қысымға ұшырауы мүмкін, бұл сыртқы мемлекеттік аудит органдарына есептердегі сенімсіз ақпараттың берілуіне әкеледі.

Мұндай жағдайлардың алдын алу үшін квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ішкі аудит қызметін басқаруды ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті органның құзыретіне беру ұсынылады. Осы тексерулердің объективтілігін арттырады және мүдделер қақтығысының ұйымдардың басшылығы тарапынан әсерін азайтады.

Квазимемлекеттік сектор субъектілерін басқарудың тиімділігін бағалау кезінде алдын ала бақылаудың тиісті тетіктерінің және электрондық аудит әдістерін қолданудың тағы бір маңызды проблемасы болып қала береді. Электрондық аудитті жүргізуге қатысты қолданыстағы заң талабына қарамастан, оны жүзеге асыру шашыраңқы және жеткіліксіз тиімді болып қалуда [9].

Біз алдын ала бақылау құралдары ретінде электрондық аудит нысандарын қолдануды кеңейтіп қана қоймай, тиімділік аудитінің бірыңғай ақпараттық жүйесін құруды ұсынамыз. Мұндай жүйе заңмен нақты белгіленген көрсеткіштерге негізделуі және мемлекеттік ғана емес, сонымен қатар коммерциялық аудитті қоса алғанда, аудиторлық қызметтің барлық спектрін қамтуы керек. Осы процестердің ашықтығын, шешім қабылдау жылдамдығын арттыруға және лауазымды тұлғалардың квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқаруға жауапкершілік деңгейін арттыруға мүмкіндік береді. Біріктірілген ақпараттық жүйе мемлекеттік аудит объектілерінің ішкі құжаттамасына, оның ішінде квазимемлекеттік сектор субъектілері туралы деректерге қолжетімділікті қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар бақылаудың, талдаудың және мониторингтің үздіксіз процесін қамтамасыз етуі тиіс. Аталған тетік бюджеттік бағдарламаларды басқару және іске асыру, сондай-ақ мемлекеттің стратегиялық жоспарларын іске асыру тиімділігін бағалауда мемлекеттік аудит органдарының құзыретін айтарлықтай арттыруы тиіс [10]. Жүйе барлық негізгі процестерді, соның ішінде бухгалтерлік платформалармен және онлайн сатып алу жүйелерімен интеграцияны автоматтандыруға арналған болуы керек, бұл аудит процесінің әртүрлі қатысушылары арасында деректер алмасуды жеңілдетеді және жылдамдатады. Бұл тәсіл қателер

мен бұзушылықтардың ықтималдығын барынша азайта отырып, неғұрлым тұтас және ашық басқару құрылымын құруға мүмкіндік береді. 2 суретте ұсынылған ақпараттық интеграциялық жүйенің (АИЖ) басқа платформалармен өзара әрекеттесудің негізгі аспектілерін егжей-тегжейлі көрсетеді. АИЖ-де деректер нақты уақыт режимінде өңделуі мүмкін және бірыңғай ақпараттық ортаны құрайды, бұл аудит сапасын және объектілердің қызметін бақылауды айтарлықтай жақсартады.

2 – сурет. Квазимемлекеттік сектор субъектілердің активтерін басқару саласындағы басқа ақпараттық платформалармен жұмыс нәтижелерінің электрондық аудитін автоматтандыру

** авторлармен құрастырылған*

Біріктірілген ақпараттық жүйе – объектінің қызметін тексеру, бағалау және талдау процесін автоматтандыратын алдын ала бақылау құралы ретінде тиімділік аудитін жүргізуге мүмкіндік беретін маңызды құрал.

Осындай жүйенің басты артықшылығы оның тексерілетін объектілердің лауазымды тұлғаларының араласуынан тәуелсіздігі болып табылады, бұл жүргізілетін тексерулердің объективтілігі мен ашықтығын қамтамасыз етеді. Мұндай жүйені мемлекеттік аудиттің барлық деңгейлерінде енгізу біржақтылық мүмкіндігін болдырмайды және нәтижелерді кейіннен талдау және шешім қабылдау үшін тиісті мемлекеттік органдарға автоматты түрде жіберуді қамтамасыз етеді.

Ақпараттық жүйе мемлекеттік аудитте қолданылатын тәуекелдерді басқарудың қолданыстағы жүйелерімен де интеграциялануы керек, бұл кешенді және көп деңгейлі бақылауды қамтамасыз етеді. Бұл ауытқулар мен бұзушылықтарды жедел анықтауға ғана емес, сонымен қатар квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқарумен байланысты тәуекелдерді барынша азайтуға мүмкіндік береді.

Тиімділік аудитінің халықаралық тәжірибесінде мемлекеттік аудиторлар терең білімі мен тәжірибесі бар субъект қызметінің нақты салаларында маманданған. Бұл тәсіл жоғары сапалы тестілеу мен дәл нәтижелерді қамтамасыз етеді. Отандық тәжірибеде аудиторлар объект қызметінің барлық салаларында аудит жүргізетін жағдай жиі кездеседі, бұл жоспарлау процесін қиындатады және сенімсіз қорытындыларға әкелуі мүмкін.

Аудиторлық қызметтің сапасын арттыру үшін аудиторларды қателерді болдырмайтын және аудиторлық есептердің дұрыстығын арттыратын құзыреттілік деңгейі жеткілікті салаларда жүйелеу ұсынылады. Бұған қоса, сыртқы сарапшыларға тәуелділікті азайту үшін мемлекеттік аудиторлардың көмекшілеріне сыртқы сараптаманы қажет етпей-ақ тәуелсіз сараптамалық қорытындылар беруге мүмкіндік беру үшін тәжірибенің нақты салаларында оқыту ұсынылады [11]. Интеграцияланған ақпараттық жүйені енгізу арқылы активтерді басқару тиімділігін тексеру үдерісін жетілдіру және мемлекеттік аудиторлардың құзыреттілігін арттыру аудиттің ашықтығы мен объективтілігін айтарлықтай арттыруға, сондай-ақ мемлекеттік активтерді басқару үдерісін оңтайландыруға мүмкіндік береді. Стратегиялық міндеттерді табысты орындау және бюджеттік бағдарламаларды іске асыру үшін Қазақстанның квазимемлекеттік сектор субъектілері жыл сайын ақпараттық жүйелерді, бағдарламалық қамтамасыз етуді сатып алуға және интернет-ресурстарды құруға инвестиция салады, бұл оларға негізгі көрсеткіштерге қол жеткізуге көмектеседі [12].

Алайда, аталған технологиялар мен ресурстарды ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету үшін бюджеттік бағдарламаларды іске асыру аясында оларды пайдалану тиімділігіне аудит енгізу қажет. Мұндай аудиттің негізгі мақсаты квазимемлекеттік сектор субъектілерінің заңды тұлғалардан ақпараттық өнімдерді сатып алуының нәтижесі мен тиімділігіне кешенді бағалау жүргізу болып табылады. Аудитті жүзеге асыратын аудитор мұқият бақылау өлшемдерін жүргізуге, ақпараттық

өнімдердің жұмысын талдауға, объектінің мақсатты көрсеткіштеріне қол жеткізуге кедергі келтіруі мүмкін олардың әлсіз жақтары мен кемшіліктерін анықтауға міндетті.

Осы тәсіл жағымсыз факторларды дер кезінде анықтауға және олардың активтерді басқару тиімділігіне әсерін жоюға мүмкіндік береді. Осылайша, ақпараттық жүйелер аудиті шығындарды оңтайландыру және басқару шешімдерінің сапасын арттыру құралына айналады.

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқаруда тиімділік аудитін дамытуға инновациялық тәсіл ретінде мемлекеттік және квазимемлекеттік кәсіпорындарда аудитке бағытталған жүйелі ішкі бақылау жүйесін енгізу қажет [13]. Бұл жүйе аудит тәжірибесінде белгіленген белгілі бір критерийлерге жауап беретіндей етіп құрылуы керек, бұл қатаң бақылау мен активтерді басқарудың ашықтығын қамтамасыз етеді. Сондай-ақ ішкі бақылау жүйесінің тиімділігі 2-кестеде келтірілген критерийлер бойынша жүйелі түрде бағалануы тиіс, бұл аудиттердің ашықтығы мен объективтілігінің жоғары деңгейін қамтамасыз етеді. Мұндай ішкі бақылау жүйелерін пайдалану ішкі басқаруды жақсартуға көмектесіп қана қоймай, сонымен қатар лауазымды тұлғалардың мемлекет активтерін пайдаланғаны үшін жауапкершілігін арттыруға мүмкіндік береді.

2 – кесте

Квазимемлекеттік сектордың ұсынылып отырған субъектілерінің ішкі бақылау жүйесін ұйымдастыру тиімділігін тексеру критерийлері*

№ п/п	Критерийлер	Мағынасы	Баға
1	2	3	4
1	Бұрмалануларды анықтаудың уақтылығы	Бұрмалануларды уақытында анықтау критерийі, ішкі бақылау жүйесінің қаншалықты уақтылы жауап беретінін бағалайды және ақпаратты бұрмалауға жол бермейді	10-дан 50% -ға дейін - «уақыттан тыс» 51-ден 100% -ға дейін «уақтылы»
2	Кемшіліктердің, қателіктер мен бұзушылықтардың алдын алу дәрежесі	Кемшіліктердің, қателіктер мен бұзушылықтардың алдын-алу дәрежесін анықтайтын критерий болашақтағы бұзушылықтар мен жосықсыз әрекеттердің алдын алуға мүмкіндік береді	10-дан 30% - «төмен дәреже» 31-ден 60% -ға дейін - «орташа дәреже» 61-ден 100% -ға дейін - «жоғары дәреже»
3	Ішкі бақылау жүйесінің анықтаған әділетсіз әрекеттер жағдайларының саны	Ішкі бақылау жүйесі белгіленген объект қызметкерлерінің жосықсыз әрекеттері фактілерінің критерийлері жүйенің әрекет ету шараларының тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді	1-ден 5 бірлікке дейін - «тиімсіз» 6 немесе одан көп бірлік - «тиімді»
4	Бақылау тесттерін ұйымдастырудың тиімділігі	Бақылау сынақтарын ұйымдастырудың тиімділігі нақты операцияның бұрмалануын анықтау механизмін бағалауға мүмкіндік береді	10-дан 50% -ға дейін - «тиімсіз» 51% немесе одан жоғары - «тиімді»

* авторлармен құрастырылған

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ішкі бақылауының тиімділігін тексеру ақпараттың ағып кетуі, алаяқтық және деректерді бұрмалау сияқты жағымсыз құбылыстарды анықтау және алдын алудың маңызды құралы болып табылады. Ұсынылған аудит саласын іске асыру квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қаржылық есептілігінің аудитін жоспарлау мен орындау сапасын айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді. Бұл жүйенің ең маңызды элементі активтерді басқару мен бақылауға кешенді көзқарасты қамтамасыз ететін бухгалтерлік есеп және мемлекеттік аудит шеңберінде де ішкі аудит қызметтері мамандарының қатысуы болуы керек [14].

Ішкі процестерді талдауға бағытталған тиімділік аудитін енгізу статистикалық мәліметтер бойынша Қазақстанда қозғалған барлық қылмыстық істердің 80%-ға дейінгі үлесін құрайтын экономикалық қылмыстардың деңгейін төмендетуге бағытталған маңызды қадам болмақ.

Сонымен қатар, жаһандық экономикалық тұрақсыздық жағдайында дағдарысқа қарсы тиімді шараларды жүзеге асыру қажет. Елдің макроэкономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ететін Ұлттық банк, Қаржы министрлігі, Ұлттық экономика министрлігі сияқты мемлекеттік органдар өз шешімдері арқылы экономикалық жағдайға айтарлықтай әсер ете алады. Алайда, бұл органдардың кейбір әрекеттері, мысалы, Ұлттық Банктің екінші деңгейлі банктер үшін ноталардың үлкен көлемін шығаруы несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелердің өсуі сияқты жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін және соның салдарынан инфляцияның өсуі. Бұл үдерістер экономикалық тұрақтылыққа нұқсан келтіріп қана қоймай, халықтың әл-ауқатына кері әсерін тигізіп, қылмыс деңгейінің артуына ықпал етеді.

Бұл мәселені шешу үшін әрекеті елдің экономикалық тұрақтылығына теріс әсер етуі мүмкін мемлекеттік органдардың қызметін талдауға бағытталған тиімділік аудитінің жаңа бағытын енгізу маңызды. Ұлттық Банкті мемлекеттік аудит объектілерінің тізбесінен шығару және экономикаға тікелей әсер ететін мемлекеттік органдардың қызметіне назар аудару арқылы мемлекеттік аудит туралы заңнаманы реформалау ұсынылады.

Аудиторлар теріс әсерлердің алдын алу және тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін осы органдардың басшылары қабылдаған шешімдердің күтілетін экономикалық және әлеуметтік салдарын мұқият бағалауы керек [15]. Осылайша, мемлекеттік аудитке ұсынылған өзгерістерді жүзеге асыру қаржылық-экономикалық қауіпсіздікті жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар экономикалық қылмыстардың ықтималдығын азайтады және Қазақстанда неғұрлым ашық және тиімді басқаруды қамтамасыз етеді.

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару тиімділігіне аудит жүргізудің халықаралық тәжірибесі негізгі фактор ретінде мемлекеттің меншік иесі ретіндегі рөлі мен аудиторлық органдардың тәуелсіздігі арасындағы тепе-теңдік екенін көрсетеді. Көптеген елдерде бақылау тиімділік аудиті форматында, үнемділік, тиімділік және тиімділік (3E) принциптеріне негізделген. Айрықша ерекшелігі халықаралық стандарттарды (INTOSAI, OECD SOE Guidelines, ISO 55000) кеңінен қолдану, сондай-ақ жария есеп беру тәжірибесін дамыту және мемлекеттік корпорациялар үшін KPI енгізу болып табылады. Төмендегі салыстырмалы талдау Қазақстанда қолданылатын негізгі институционалдық үлгілерді, әдістемелерді және сабақтарды көрсетеді.

Осылайша, шетелдік тәжірибе квазимемлекеттік сектордағы активтерді басқарудың ең тиімді үлгілері мыналарға негізделгенін көрсетеді:

- 1) тиімділіктің тәуелсіз аудиті;
- 2) нақты иелік мақсаттары және KPI жүйесі,
- 3) есеп берудің ашықтығы және парламенттің қатысуы;
- 4) халықаралық стандарттарды қолдану (OECD, INTOSAI, ISO 55000),
- 5) ірі жобаларды алдын ала бағалау құралдарын енгізу (ПФС, бизнес-кейстер).

3 – кесте

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқарудың тиімділік аудитінің шетелдік тәжірибесі*

Ел/ұйым	Институционалдық модель	Әдістеме және стандарттар	Негізгі ерекшеліктер	Қазақстан үшін пайдалығы
Ұлыбритания	NAO + UKGI; Қаржы министрлігі (HM Treasury)	ISSAI, VFM (3E), бенчмаркинг	Мәмілелердің ашықтығына назар, ірі активтерді бақылау	Бизнес-кейстерді стандарттау және портфельді мониторинг енгізу
Австралия	ANAO + Қаржы министрлігі; PGPA Act	Performance Audit Manual, ISO 55000	Міндетті performance statements, активтерді басқару жоспарлары	ISO 55000 және performance statements енгізу
Жаңа Зеландия	Бас аудитор + Қазынашылық	Better Business Cases, Investor Rating	Инвестор рейтингі, ұзақ мерзімді тұрақтылық	Квазимемсектор үшін инвестор рейтингін енгізу

Канада	Бас аудитор (OAG) + Қаржы министрлігі	Performance Audit Manual, Special Examinations	Табыстылық пен қоғамдық құндылық арасындағы баланс	Мерзімдік special examinations жүргізу
Норвегия	Riksrevisjonen + Сауда министрлігі	Performance audit, мемлекеттік меншікті басқару	Меншік мақсаттары, ESG, TSR	Меншік мақсаттарын бекіту және ашық есептер жариялау
Швеция	Riksrevisionen + Кәсіпкерлік министрлігі	VFM + қоғамдық құндылық	Board scorecards, тұрақтылық бойынша KPI	Директорлар кеңесі KPI-ларын стандарттау
Сингапур	AGO + Temasek/GIC	Performance audit + инвестициялық тәртіп	Ұзақмерзімділікке және тәуекел лимиттеріне басымдық	Меншік иесі, реттеуші және аудитор рөлдерін ажырату

* авторлармен құрастырылған

Біздің ойымызша, Қазақстан үшін озық тәжірибелерді бейімдеу орынды: бизнес-кейстерді стандарттау, инвесторлардың рейтингі, арнайы сараптамалар, ISO 55000, сондай-ақ квазимемлекеттік компаниялардың директорлар кеңестерімен мақсаттар туралы келісім-шарттар.

Қорытынды. Осылайша, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару аудитін жетілдіру бойынша ұсынылып отырған шаралар бар проблемаларды кешенді шешуге және бақылаудың неғұрлым тиімді тетігін құруға бағытталған. Бұл өзгерістер мемлекеттік аудиттің қазіргі жүйесінде орын алған негізгі кемшіліктерді жойып, оның квазимемлекеттік ұйымдардың әлеуметтік-экономикалық қызметіне ықпалын арттырады.

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқару саласында аудиттің әртүрлі бағыттарын енгізу оның мемлекеттік реттеу құралы ретіндегі рөлін кеңейте отырып, анағұрлым көп функциялы көзқарасты қалыптастырады. Ұсынылып отырған жаңа бағыт – елдің ішкі және сыртқы қауіп-қатерлерден қауіпсіздігін қамтамасыз ету тиімділігін тексеруге ерекше назар аударылады. Бұл тәсіл мемлекеттің тұрақтылығы мен қорғанысына тікелей әсер ететін қызмет аспектілеріне үлкен бақылауды қамтамасыз ету арқылы Қазақстан Республикасының саяси, экономикалық және қоғамдық қауіпсіздігін нығайтуға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік ресурстарды ұтымды пайдалануды және экономикалық тұрақтылықты сақтауды қамтамасыз етуде Қазақстан Республикасының квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқарудың тиімділік аудиті негізгі рөл атқарады. Талдау барысында ішкі бақылауды ұйымдастырудағы кемшіліктер, ішкі және сыртқы аудит органдары арасындағы үйлестірудің жоқтығы, сондай-ақ елдің макроэкономикалық көрсеткіштеріне әсер ететін мемлекеттік органдардың ойластырылмаған шешімдерінің теріс салдары сияқты бірнеше маңызды проблемалар анықталды.

Аудит және активтерді басқарудың тиімділік арттыру үшін келесі ұсыныстар ұсынылады:

- кешенді ішкі бақылау жүйесін енгізу. Квазимемлекеттік сектордың барлық объектілерінде автоматтандырылған мониторингті және ықтимал бұзушылықтарды анықтауды қамтамасыз ететін ішкі бақылау жүйесін әзірлеу және енгізу қажет. Бұл операциялардың ашықтығын қамтамасыз етеді және тәуекелдер мен теріс әрекеттерге жедел ден қоюға мүмкіндік береді.

- ақпараттық жүйелердің тиімділігін тексерудің рөлін күшейту. Квазимемлекеттік сектор субъектілері сатып алған ақпараттық жүйелерді, бағдарламалық қамтамасыз етуді және интернет-ресурстарды пайдалану тиімділігін жүйелі түрде бағалау маңызды. Аудиторлар экономикалық нәтижелерді де, қол жеткізілген көрсеткіштердің стратегиялық мақсаттарға сәйкестігін де талдауы керек.

- аудиторлардың тәуелсіздігі мен құзыреттілігін арттыру. Аудиторлық тексерулердің нәтижелеріне басшылықтың ықпалын жою үшін аудиторлық қызметтердің тәуелсіздігін қамтамасыз ету қажет. Сонымен қатар, мемлекеттік аудиторларды даярлауды күшейту, оларға өз міндеттерін тиімді және кәсіби түрде орындауға мүмкіндік беретін қызметтің нақты секторлары бойынша мамандандыруды үйрету қажет.

- негізгі мемлекеттік органдардың қызметі бөлігінде мемлекеттік аудитті реформалау. Экономикалық тұрақсыздық жағдайында шешімдері елеулі әсер етуі мүмкін Ұлттық Банк пен Қаржы министрлігі сияқты мемлекеттік органдардың аудитіне көзқарасты қайта қарау ұсынылады. макроэкономикалық жағдай. Тиімділіктің жаңа аудиті олардың қабылдаған шешімдерінің елдің экономикасы мен әлеуметтік тұрақтылығына тигізетін салдарын талдауға бағытталуы керек.

Мемлекеттік аудит туралы заңнаманы жаңғырту: Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін заңнамаға аудиттің жаңа бағыттарын біріктіруге, мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік субъектілердің қызметіне бақылау деңгейін арттыруға мүмкіндік беретін өзгерістер енгізу қажет. сондай-ақ реттеу және жауапкершілік тетіктерін жетілдіру.

Осы ұсынымдарды іске асыру квазимемлекеттік сектордағы активтерді басқаруды жақсартуға ғана емес, сонымен қатар ұзақ мерзімді перспективада Қазақстан Республикасының экономикалық тұрақтылығын нығайтуға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ануарбекова С., Алибекова Б.А. Роль высшей аудиторской палаты в достижении целей устойчивого развития // Мемлекеттік аудит–Государственный аудит. – 2023. – Т. 58. – №1. – С. 6–15.

2 Сембиева Л.М., Бейсенова Л.З., Шахарова А.Е., Ускенбаева А.Р. Аудит финансовой отчетности: учебное пособие – Алматы: ЭСПИ. – 2023. – 335 с.

3 Сембиева Л.М. Введение в финансы: учебное пособие / Л.М. Сембиева, С.Б. Макыш, А.О. Жагыпарова. - Алматы: Эпиграф. – 2020.

4 Статистикалық жинақ. Қазақстан Республикасындағы көлік статистикасы 2011-2023, Астана. – 2024. – URL: <https://stat.gov.kz/ru/>

5 Игибаева З.К. Совершенствование организации внутреннего аудита в повышении эффективности использования государственных ресурсов: диссертация на соискание степени доктора философии PhD: 6D052100 - Государственный аудит: защита 04.07.22 / З.К. Игибаева; научный руководитель Л.З. Бейсенова; научный консультант Е.В. Никифорова; Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева. – Нұр-Сұлтан. – 2022. – 159 с.

6 Beisenova L., Karybayev A., Zhakhmetova A., Serikova M. Performance audit: textbook. - Almaty: ESPI. – 2023. – 257 с.

7 Zkhanbaev R., Erkin A., Shutaleva A., Irfan M., Gabelashvili K., Temirbaeva G., Chazova I., Abdykadyrkyzy R. The paradigm of managing public assets in the quasi-public sector and environmental sustainability: the experience of the Republic of Kazakhstan // *Frontiers in Environmental Science*. – 2023. – Т. 10. – DOI: 10.3389/fenvs.2022.1037023

8 Higgins D.M. Sovereign public sector property fund: Building a conceptual framework // *Property Management*. – 2023. – №2(41). – P. 179–194. – DOI: 10.1177/03063070221140727.

9 Утибаев Б., Туkenова Б. Особенности применения аналитических процедур в аудите: теория и методология// Государственный аудит. – 2022. – №2. – Том 55. – С. 6–12. – DOI: 10.55871/2072-9847-2022-55-2-6-12

10 Ибраева М.Т., Ахметова Ж.Б. Государственный аудит в странах СНГ: сравнительный анализ // Вестник экономики и права. – 2022. – №4. – С. 45–57.

11 Лозицкая О.И., Воронина Н.Л. Аудит эффективности: важность и перспективы в рамках системы государственного финансового контроля. Финансы: теория и практика. – 2020. – №24(2). – С. 82–91.

12 Алибекова Б.А. Мемлекеттік аудит (ілгерілетілген): оқу құралы / Б.А. Алибекова; Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ. – 2022. – 286 б.

13 Успамбаева М.К. Мемлекеттік аудит жүйесін дамыту: теория және тәжірибе: философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация: 6D052100 - Мемлекеттік аудит: қорғалған 13.09.24 / М.К. Успамбаева; ғылыми кеңесші А.Б. Зейнелгабдин, шетелдік кеңесші А.Н. Саунин; Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті. – Астана. – 2024. – 171 б.

14 Мемлекеттік аудит теориясы / редакциялық алқа: Қ.Е. Жаңбыршин, Н.Қ. Әбдібеков, Н.Н. Годунова және т.б.; Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті. - Астана: PrimaLux. – 2018. – 328 б.

15 Alibekova A., Sembieva L., Bashu Z., Idyrys S., Ceslovas C. Assessment of the effectiveness of natural resources in the framework of the development of state audit: assessment of the effectiveness of natural resources in the framework of the development of state audit // «Vestnik NAN RK». – 2023. – №406(6). – P. 302–315.

REFERENCES

1 Anuarbekova S., Alibekova B. Rol' vysshej auditorskoj palaty v dostizhenii celej ustojchivogo razvitiya [The role of the Supreme Audit Chamber in achieving the Sustainable Development Goals] // Memlekettik audit–Gosudarstvennyj audit. – 2023. – T. 58. – №1. – S. 6–15. [in Russian].

2 Sembieva L., Bejsenova L., Shaharova A., Uskenbaeva A. Audit finansovoj otchetnosti: uchebnoe posobie [Financial Statement Audit: A Study Guide] - Almaty: JeSPI. – 2023. – 335 s. [in Russian].

3 Sembieva L. Vvedenie v finansy: uchebnoe posobie [Introduction to Finance: A Study Guide] / L. Sembieva, S. Makysheva, A. Zhagyparova. - Almaty: Jepigraf. – 2020. [in Russian].

4 Statistikalyq zhinaq. Qazaqstan Respublikasyndagy kolik statistikasy 2011-2023 [Statistics Kazakhstan Republicsyndagy kolik statistics 2011-2023], Astana. – 2024. – URL: <https://stat.gov.kz/ru/> [in Kazakh].

5 Igibaeva Z. Sovershenstvovanie organizatsii vnutrennego audita v povyshenii jeffektivnosti ispol'zovaniya gosudarstvennyh resursov: dissertatsiya na soiskanie stepeni doktora filosofii PhD: 6D052100 - Gosudarstvennyj audit: zashchita 04.07.22 [Improving the organization of internal audit in increasing the efficiency of using public resources: dissertation for the degree of Doctor of Philosophy PhD: 6D052100 - State audit: defense 04.07.22] / Z. Igibaeva; nauchnyj rukovoditel' L. Bejsenova; nauchnyj konsul'tant E. Nikiforova; Evrazijskij nacional'nyj universitet im. L.N. Gumileva. - Nur-Sultan. – 2022. – 159 s. [in Russian].

6 Beisenova L., Karybayev A., Zhakhmetova A., Serikova M. Performance audit: textbook. - Almaty: ESPI. – 2023. – 257 c.

7 Zkhanbaev R., Erkin A., Shutaleva A., Irfan M., Gabelashvili K., Temirbaeva G., Chazova I., Abdykadyrkyzy R. The paradigm of managing public assets in the quasi-public sector and environmental sustainability: the experience of the Republic of Kazakhstan // *Frontiers in Environmental Science*. – 2023. – T. 10. – DOI: 10.3389/fenvs.2022.1037023

8 Higgins D.M. Sovereign public sector property fund: Building a conceptual framework // *Property Management*. – 2023. – №2(41). – P. 179–194. – DOI: 10.1177/03063070221140727.

9 Utibaev B., Tukenova B. Osobennosti primeneniya analiticheskikh procedur v audite: teoriya i metodologiya// Gosudarstvennyj audit. – 2022. – №2. – Tom 55. – P. 6–12. – URL: <https://doi.org/10.55871/2072-9847-2022-55-2-6-12>

10 Ibraeva M., Ahmetova Zh. Gosudarstvennyj audit v stranah SNG: sravnitel'nyj analiz [Public audit in the CIS countries: a comparative analysis] // *Vestnik jekonomiki i prava*. – 2022. – №4. – S. 45–57. [in Russian].

11 Lozickaja O., Voronina N. Audit jeffektivnosti: vazhnost' i perspektivy v ramkah sistemy gosudarstvennogo finansovogo kontrolja. Finansy: teoriya i praktika [Performance Audit: Importance and Prospects within the Public Financial Control System. Finance: Theory and Practice]. – 2020. – №24(2). – S. 82–91. [in Russian].

12 Alibekova B. Memlekettik audit (ilgeriletigen): oqu quraly [Government Audit (Advanced): Textbook] / B. Alibekova; Qazaqstan Respublikasy Bilim zhane gylym ministrliги [Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan], L.N. Gumilev atyndagy Eurazija ulttyq universiteti. - Nur-Sultan: L.N. Gumilev atyndagy EUU. – 2022. – 286 b. [in Kazakh].

13 Uspambaeva M. Memlekettik audit zhujesin damytu: teoriya zhane tazhiribe: filosofija doktory (PhD) darezhesin alu ushin dajyndalghan dissertatsiya: 6D052100 - Memlekettik audit: qorgalghan 13.09.24 [Development of the State Audit System: Theory and Practice: Dissertation prepared for the degree of Doctor of Philosophy (PhD): 6D052100 - State Audit: defended 13.09.24] / M.K. Uspambaeva; gylymi kenesshi A. Zejnel'gabdin, sheteldik kenesshi A. Saunin; L.N. Gumilev atyndahy Eurazija ulttyq universiteti. – Astana. – 2024. – 171 b. [in Kazakh].

14 Memlekettik audit teorijasy [State audit theory] / redakciyalyq alqa: Q. Zhanbyrshin, N. Abdibekov N. Godunova zhane t.b.; Respublikalyq bjudzhettin atqaryluyn baqylau zhonindegi esep komiteti. - Astana : PrimaLux. – 2018. – 328 b.

15 Alibekova A., Sembieva L., Bashu Z., Idyrys S., Ceslovas C. Assessment of the effectiveness of natural resources in the framework of the development of state audit: assessment of the effectiveness of natural resources in the framework of the development of state audit // «Vestnik NAN RK». – 2023. – №406(6). – S. 302–315.

Беделова Д.Н., Мақыш С.Б., Жуматаева Б.А.

**ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ
АКТИВАМИ СУБЪЕКТОВ КВАЗИГОСЕКТОРА**

Аннотация

В данной статье рассмотрены ключевые проблемы аудита эффективности управления активами субъектов квазигосударственного сектора Республики Казахстан. Выявлены основные институциональные и процедурные барьеры, снижающие качество и результативность аудиторской деятельности, включая слабую координацию между внешними и внутренними контролирующими органами, недостаточный уровень автоматизации аудита и неэффективность внутреннего контроля в квазигосударственных компаниях.

Проведено комплексное исследование проблем аудита эффективности управления активами субъектов квазигосударственного сектора в Казахстане. Авторы детально анализируют существующие системные недостатки, включая слабую координацию между аудиторскими органами, низкий уровень цифровизации процессов, отсутствие единой информационной платформы и несовершенство внутренних систем контроля. Особое внимание уделяется практическим трудностям, таким как бюрократические барьеры при привлечении экспертов, ограниченный доступ к данным проверяемых организаций и зависимость внутренних аудиторов от руководства.

Основные результаты отражены в умении применять основные рекомендации аудита эффективности управления активами субъектов квазигосударственного сектора. Специальные меры со стороны государства позволяют оптимизировать управление активами субъектов квазигосударственного сектора.

Практическая значимость статьи определяет основные особенности аудита эффективности управления активами субъектов квазигосударственного сектора в Республике Казахстан и показывает рекомендации по улучшению. Рекомендации, определенные на основе изучения зарубежного опыта, могут быть широко использованы в практической работе государственного аудитора.

Bedelova D., Makysh S., Zhumatayeva B.

**PROBLEMS OF IMPROVING THE AUDIT OF THE EFFICIENCY OF ASSET MANAGEMENT OF
QUASI-PUBLIC SECTOR ENTITIES**

Annotation

This article examines the key issues of the audit of the asset management efficiency of quasi-public sector entities in the Republic of Kazakhstan. The main institutional and procedural barriers that reduce the quality and effectiveness of audit activities are identified, including weak coordination between external and internal regulatory bodies, insufficient level of audit automation and ineffectiveness of internal control in quasi-public companies.

A comprehensive study of the problems of auditing the effectiveness of asset management of quasi-public sector entities in Kazakhstan was conducted. The authors analyze in detail the existing systemic deficiencies, including weak coordination between audit bodies, low level of digitalization of processes, lack of a single information platform and imperfection of internal control systems. Particular attention is paid to practical difficulties, such as bureaucratic barriers in attracting experts, limited access to data of audited organizations and dependence of internal auditors on management.

The main results are reflected in the ability to apply the main recommendations of the audit of the asset management efficiency of quasi-public sector entities. Special measures by the state allow optimizing the asset management of quasi-public sector entities. The practical significance of the article defines the main features of the audit of the effectiveness of asset management of quasi-public sector entities in the Republic of Kazakhstan and shows recommendations for improvement. The recommendations determined on the basis of studying foreign experience can be widely used in the practical work of the state auditor.

